

УДК 658.012.621

Кобелєва Т.О., к.е.н., доцент

Ткачова Н.П., к.е.н., доцент

Товажнянський В.Л., к.е.н., доцент

Національний технічний університет «ХПІ»

ОБҐРУНТУВАННЯ РЕЙТИНГУ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Проведено дослідження динаміки аналітичних показників роботи провідних машинобудівних підприємств м. Харкова з метою виявлення на них кризових тенденцій. Запропоновано методику встановлення рейтингу заходів, які сприяють усуненню кризових явищ на даному підприємстві. Зміст заходів може коліватися від забезпечення державної підтримки дій підприємства до ефективної роботи менеджменту на ньому. Доведено, що заходи, які сприяють успішній роботі підприємства, мають різну природу – економічну, юридичну, організаційну, соціальну тощо.

Ключові слова: антикризове управління, криза, заходи, рейтинг, експертні методи, машинобудівне підприємство.

Kobeleva T., Tkacheva N., Tovazhnyansky V.

RATINGS RATIONALE ANTI-CRISIS MEASURES IN THE ENGINEERING ENTERPRISE

The study of the dynamics of techno-economic performance of the leading machine-building enterprises of the city of Kharkov in order to identify the crisis tendencies. A method for establishing the rating of events that lead to the elimination of the crisis in the enterprise. The content of activities can range from public support to activities of the enterprise management to work effectively on it. It is proved that the measures that contribute to the success of the enterprise are different in nature - economic, legal, organizational and social, etc. To more effectively prevent the bankruptcy, you need to solve the problem of implementing efficient, adapted to domestic conditions mechanisms for determining the probability of bankruptcy even before the obvious signs of insolvency of the enterprise, as well as to establish an appropriate system for monitoring the work of enterprises at the regional level.

Established rating actions that lead to the elimination of the crisis in the engineering enterprise. The content of activities can range from public support to activities of the enterprise management to work effectively on it. Activities that contribute to the success of the enterprise are different in nature. Therefore, the causal relationships between the barriers are so complex that it is impossible to determine

mathematically. In addition, there is no need to extrapolate data. On this basis, the authors chose to study the method of expert estimates.

The results of the study give reason to believe that the implementation of well-known methods for assessing the likelihood of the crisis in industry may not always reflect the corresponding results with sufficient reliability. The analysis shows that the formation of anti-crisis policy components engineering enterprise does not include a number of important indicators of industrial enterprises, which largely formed the origin and development of crisis processes in the industry and, in particular, machine-building enterprises. Pretty strange is the fact that in determining the coefficients of discriminate models to predict the probability of bankruptcy is not used indicators such as receivables and payables. It is proved that these figures are initial indicators of financial, production and marketing of complications at the industrial enterprise and be assessed for the likelihood of the crisis on enterprises is an urgent and very necessary thing.

Keywords: crisis management, crisis, event, rating, expert methods, machine-building enterprise.

Кобелева Т.О., Ткачева Н.П., Товажнянский В.Л.

ОБОСНОВАНИЕ РЕЙТИНГА АНТИКРИЗИСНЫХ МЕР НА МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Проведено исследование динамики аналитических показателей работы ведущих машиностроительных предприятий г.Харькова с целью выявления на них кризисных тенденций. Предложена методика установления рейтинга мероприятий, которые содействуют к устранению кризисных явлений на данном предприятии. Содержание мероприятий может колебаться от обеспечения государственной поддержки действий предприятия до эффективной работы менеджмента на нем. Доказано, что меры, которые способствуют успешной работе предприятия, имеют разную природу - экономическую, юридическую, организационную, социальную и т.д.

Ключевые слова: антикризисное управление, кризис, мероприятия, рейтинг, экспертные методы, машиностроительное предприятие.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Для здійснення радикальних змін в промисловості України і успішного її виходу з економічної кризи потрібний адекватний механізм управління, за допомогою якого можна суттєво підвищити ефективність промислового виробництва в умовах ринкових відносин. Необхідна система управління як економікою в цілому, так і кожним підприємством зокрема з врахуванням його специфіки, аби запобігати його банкрутству. Сенс безкризового

функціонування підприємств бачиться в проведенні заходів, що запобігають його неспроможності. Тому антикризове управління передбачає проведення санаційних та реструктуризаційних заходів відносно фінансово-, виробничо- та ринково неспроможних підприємств.

Разом з тим фінансові, ресурсні та технологічні можливості машинобудівних підприємств досить обмежені і всі антикризові заходи здійснити просто неможливо. При цьому виникає завдання рейтингування цих заходів, встановлення в певній мірі ієрархічної послідовності виконання тих чи інших заходів щодо стабілізації діяльності машинобудівного підприємства.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теорія і практика антикризового управління пропонує широкий інструментарій забезпечення сталого розвитку і функціонування промислового підприємства. Проте лише невелика частина з них може забезпечити необхідний ефект і задовольнити очікування керівників підприємств. Виявленню заходів та обґрунтуванню їх ефективності присвячено чимало наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів. Серед них В.Гончаров [1], А.Ковальов [4], Д.Леонов [5], Л.Лігоненко [6], П.Перерва [9], О.Терещенко [10], С.Салига [11], О.Терещенко [13], А.Череп [14], О.Шапурова [15], Е.Альтман [16], В. Бівер [17] та ін. В Україні діагностування кризового стану підприємства можливе за методиками [7, 8], затвердженими наказом Міністерства економіки України від 27 червня 1997 року та 19 січня 2006 року. Ці методичні матеріали пропонують комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, при якому тільки для оцінки загального фінансового стану пропонується розрахувати більше 30 показників, що не завжди є зручним для зовнішніх користувачів. У деяких випадках було б доречніше застосувати дискримінантну модель, яка вимагає розрахунку 5-8 показників. Щоб більш результативно запобігати банкрутству, необхідно вирішити завдання запровадження ефективних, адаптованих до вітчизняних умов механізмів визначення ймовірності банкрутства ще до виникнення явних ознак неплатоспроможності підприємства.

Цілі статті. Метою даної статті є розробка методичних положень та практичних рекомендацій стосовно можливостей використання теорії і практики економічного аналізу щодо

виявленню найбільш ефективних заходів, які слід здійснити на машинобудівному підприємстві для забезпечення його сталої виробничо-підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виробничо-комерційну діяльність машинобудівного підприємства в більшій чи меншій мірі характеризують безліч найрізноманітніших показників, які можуть бути розділені на різні групи. На наш погляд, в контексті проведеного нами дослідження слід виділити дві основні групи показників, які є в основному визначальними при оцінці рівня виробничо-підприємницької діяльності підприємства і його фінансової стійкості: а) показники ринкового успіху продукції підприємства в даний період часу; б) показники виробничо-фінансової стійкості підприємства в ринковому середовищі.

Існуюча база наукових досліджень рекомендує і в групі «а», і в групі «б» значну кількість показників та характеристик, які врахувати в ряді випадків або взагалі не представляється можливим або цей облік несе в собі значну похибку і неточність, яка веде в підсумку в деяких випадках до помилкових висновків. У цьому зв'язку нами обрані, оцінені і обґрунтовані з кожної із зазначених вище груп тільки по два показники, які, на наш погляд, дозволяють розробити цілком достовірні висновки і рекомендації.

З показників групи «а» нами виділені показники обсягу виробництва та обсягу реалізації продукції та їх взаємозв'язок на кожному етапі розглянутого періоду часу. З показників групи «б» - показник дебіторської заборгованості.

Проведемо більш детальний аналіз сучасного стану найважливіших техніко-економічних показників роботи машинобудівних підприємств, значення яких у великій мірі впливають на розвиток кризових явищ або на стабілізацію роботи підприємства. Падіння обсягів виробництва продукції в промисловості України призвело до стрімкого погіршення результативності господарської діяльності підприємств. Скорочення фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування відбулося майже в усіх галузях промисловості. Особливо зменшилися прибутки у машинобудуванні: з 5127 млн. грн. у 2007 році до 0,62 млн. грн. у 2013 році. Розглянемо хід і результати роботи деяких машинобудівних підприємств. Вихідні дані для проведення такого аналізу подані нами в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка техніко-економічних показників роботи
машинобудівних підприємств м.Харкова

Показники аналізу	Рік			
	2010	2011	2012	2013
Індекс змін обсягів виробництва	1,00	0,97	0,94	1,11
Індекс змін обсягів реалізації	1,00	0,98	0,98	1,14
Зростання (зменшення) дебіторської заборгованості	1,00	0,95	1,04	0,97
Зростання (зменшення) кредиторської заборгованості	1,00	1,22	1,44	1,55
Співвідношення обсягу реалізації до дебіторської заборгованості	2,44	1,52	1,15	1,35
Співвідношення обсягу реалізації до кредиторської заборгованості	1,13	0,86	0,70	0,93
Виробництво продукції на одного працюючого	27,25	-	17,78	35,15
Ріст (зменшення) чисельності робітників	1,00	0,00	0,68	0,58
Зростання (зменшення) середньомісячної заробітної плати	1,00	1,18	1,22	2,01
Зміна фонду заробітної плати	1,00	0,00	0,84	1,17
ВАТ „Автомат”				
Індекс змін обсягів виробництва	1,00	1,08	1,21	1,13
Індекс змін обсягів реалізації	1,00	1,05	1,14	1,13
Зростання (зменшення) дебіторської заборгованості	1,00	1,16	1,27	1,42
Зростання (зменшення) кредиторської заборгованості	1,00	1,67	2,93	2,98
Співвідношення обсягу реалізації до дебіторської заборгованості	10,78	9,79	9,11	8,31
Співвідношення обсягу реалізації до кредиторської заборгованості	16,38	10,69	6,58	6,76
Виробництво продукції на одного працюючого	49,39	55,68	62,30	69,90
Ріст (зменшення) чисельності робітників	1,00	0,83	0,88	0,79
Зростання (зменшення) середньомісячної заробітної плати	1,00	1,26	1,50	1,86
Зміна фонду заробітної плати	1,00	1,07	1,18	1,29

Примітка. Пункти для розрахунку окремих показників відповідають позначенням пунктів вихідних даних в табл. 1.

Показники роботи провідних машинобудівних підприємств м. Харкова за останні чотири роки в цілому свідчать про наявність процесу розвитку кризових явищ. Якщо на ДП „Завод ім. Малишева” ці тенденції мали місце і раніше (підприємство вже протягом багатьох років є збитковим), що тут мова може йти про їх посилення. Так ВАТ „Автомат” в минулі роки було більш –менш благополучним підприємством, але в останні роки і на ньому почали з’являтися негативні тенденції.

На наш погляд, зміна ситуації, що склалася на багатьох промислових підприємствах нашої країни, потребує дієвих заходів як з боку вищого менеджменту підприємства, так і з боку регіональних та центральних органів влади. Ці заходи можуть бути різних напрямків та мати свою специфіку. Вивчення практичного досвіду виходу промислових, зокрема машинобудівних, підприємств з кризи, дозволило авторам сформуванати більше 200 дієвих заходів щодо запобігання та усунення кризових явищ. Методичні рекомендації, розроблені автором щодо встановлення ієрархії цих заходів, можуть бути зведені до наступного.

Встановлюється рейтинг заходів, які сприяють усуненню кризових явищ на даному підприємстві. Зміст заходів може коливатися від забезпечення державної підтримки дій підприємства до ефективної роботи менеджменту на ньому. Заходи, що сприяють успішній роботі підприємства, мають різну природу — економічну, юридичну, організаційну, соціальну тощо. Тому причинно-наслідкові зв’язки між бар’єрами настільки складні, що їх неможливо визначити математично. Крім того, відсутні необхідні для екстраполяції дані. Виходячи з цього, ми обрали для досліджень метод експертних оцінок, а саме спрощений метод Делфі.

На *першому етапі* досліджень було відібрано склад експертів – людей, які мають глибокі знання в сфері антикризового менеджменту і представляють різні наукові галузі: економіку, інженерію, право, менеджмент тощо.

На *другому етапі* всім експертам було запропоновано одне запитання: «Які, на ваш погляд, існують заходи по покращенню

результатів роботи підприємства та його фінансового стану, тобто, як забезпечити успішну роботу підприємства?»

На *третьому етапі* всі експерти незалежно оцінювали вагомість кожного із заходів за певною, наприклад, п'ятибальною шкалою. Отримані від експертів дані оброблялися методами математичної статистики.

На *четвертому етапі* проводився аналіз результатів проведених досліджень.

Експертні дослідження заходів, що можуть використовуватися при запобіганні та усуненні кризових явищ на машинобудівних підприємствах в Україні, дають змогу зробити наступний висновок. Визначено більше двохсот можливих заходів (напрямків, дій, санаційних та реструктуризаційних процедур) в цьому напрямку, для яких встановлено рейтинг і які були поділені на п'ять груп, які оцінили за п'ятибальною шкалою:

- заходи з усунення недостатньої компетентності суб'єктів виробничо-комерційної діяльності (3,68±0,84);
- заходи з усунення недостатнього фінансування виробничо-комерційної діяльності (3,67±0,71);
- заходи по усуненню недоліків нормативно-правової бази виробничо-комерційної діяльності (3,52±0,87);
- заходи, які компенсують відсутність ефективної виробничо-комерційної інфраструктури (3,39±1,00);
- заходи, які компенсують неефективний виробничий менеджмент (3,31±1,01).

Слід зазначити, що ієрархія заходів, які розглядаються, досить динамічна, вона залежить від стану підприємства та інших важливих чинників.

Практичне використання розроблених рекомендацій дозволить суттєво підвищити ефективність санаційно-реструктуризаційних заходів, що проводяться на машинобудівних підприємствах нашої країни.

Висновки. Проведене нами дослідження дає підстави стверджувати, що використання на практиці широко відомих методів оцінки ймовірності настання кризових явищ на

промислових підприємствах не завжди можуть дати відповідні результати з достатнім ступенем надійності та достовірності. Аналіз показує, що формування складових антикризової політики машинобудівного підприємства не включає ряд важливих показників діяльності промислових підприємств, які багато в чому формують процеси виникнення та розвитку кризових явищ на промислових і, зокрема, на машинобудівних підприємствах. На наш погляд, є досить дивним той факт, що при визначенні коефіцієнтів дискримінантних моделей прогнозування ймовірності банкрутства не використовуються такі показники, як дебіторська та кредиторська заборгованість. Як нам представляється, якраз ці показники є первісними індикаторами фінансових, виробничих та ринкових ускладнень на промисловому підприємстві і їх врахування при оцінці ймовірності настання кризових явищ на підприємствах є нагальною і конче необхідною справою.

1. Гончаров В., Іванов В. Прогнозування динаміки фінансово-економічних показників і удосконалення управління економічною стійкістю промислового підприємства // Схід. – 2006. – № 6 (78). – С. 65 – 68.

2. Гриценко Л. Л., Боярко І. М., Губар А. А. Дискримінантна модель діагностики банкрутства малих підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5 (95). – С. 256 – 261.

3. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 31. – С. 440.

4. Ковалев А. П. Діагностики банкрутства. – М.: АО «Финстатинформ», 1995. – 96с.

5. Леонов Д., Стеценко Б. Факторний аналіз фінансового стану акціонерного товариства методом Дюпон // Ринок цінних паперів України. – 2006. – № 1-2. – С. 47 – 55.

6. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій.— К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001.— 580 с.

7. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій: Затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 черв. 1997 р. № 81. – Б.м., б.р.

8. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Затв. наказом Мінекономіки України від 17 січ. 2001 р. № 10. – Б.м., б.р.

9. Перерва П.Г. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства / В.Л.Товажнянський, П.Г.Перерва, Л.Л.Товажнянський, І.В.Гладенко, Т.О.Кобелева, Н.П.Ткачова / За ред. проф. Перерви П.Г. та проф. Товажнянського Л.Л. [Монографія]. – Харків : Віровець А.П. «Апостроф», 2012. – 705 с.

10. Подсевак В.В., Єлізарова К.С., Єлізаров І.Г. Дослідження моделей прогнозування банкрутства на прикладі гірничо-збагачувального підприємства // Вісник КТУ. – Вип.23. – Кривий Ріг : КТУ, 2009. – С. 300–305.

11. Салига С.Я., Дацій О.І., Нестеренко Н.В., Серебряков О.В. Управління фінансовою санацією підприємства: Навчальний посібник / Київ: Центр навчальної літератури, 2005 – 240 с.

12. Созанський Л. Й. Факторний аналіз фінансової стійкості будівельних підприємств України // Фінанси. – 2009. – 7. – С. 30-33.

13. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємства. - К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.

14. Череп А. В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання : підручник – К. : Кондор, 2006. – 380 с.

15. Шапурова О. О. Моделі оцінки банкрутства та кризового стану підприємств // Економіка та держава. – 2009. – № 4. – С. 59–64.

16. Altman E.I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // Journal of Finance. – 1968. – Vol.23. – No.4. – P. 589–609.

17. Beaver W. Financial Ratios as Predictors of Failure // Journal of Accounting Research. – 1966. – No. 4. P. 71–111.